

Ольга Андрійчук,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Олена Мірошниченко,

докторка психологічних наук,
професорка кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирського державного університету імені Івана Франка

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ТЯЖКИМИ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Розвиток мовлення учнів молодшого шкільного віку є одним з важливих завдань початкової школи. Його актуальність визначається соціальною значимістю проблеми, що визначає важливість формування комунікативних навичок у молодших школярів як необхідну компетентність для майбутнього професійного життя. Комунікативні здібності дитини передбачають оволодіння нею всіма видами мовленнєвої діяльності та культурою мовлення й створюють фундамент для освіти протягом усього життя. Розвинена мова сприяє загальному і гармонійному розвитку особистості, а також придбанню надійних і вичерпних знань.

Нині важливість вивчення мовленнєвого розвитку у школярів доведена численними дослідженнями таких вчених, як Л. Калмикова, І. Марченко, М. Шеремет та ін.

Для визначення ролі комунікативних вмінь у розвитку дитини звернімося до аналізу таких понять як «спілкування», «комунікація», «комунікативні вміння». Спілкування визначається як процес побудови стосунків між двома людьми, спрямований на об'єднання та координацію зусиль задля досягнення спільного успіху, що можна розглядати як значущий чинник їхнього соціально-психологічного та особистісного розвитку. Це означає, що ефективність спілкування забезпечується сформованістю таких аспектів як комунікативний, інтерактивний та перцептивний.

Комунікативний аспект виявляється у способах і діях, за допомогою яких здійснюється обмін інформацією та досвідом з іншою людиною. Інтерактивний аспект вказує на взаємодію

або вплив співрозмовників один на одного в процесі спільної діяльності або міжособистісних стосунків. Перцептивний аспект розглядається як обов'язкова і найважливіша частина спілкування, включно зі сприйняттям співрозмовниками інших людей та оцінкою їх, без чого процес комунікації не може відбуватися.

У царині шкільної освіти проблема спілкування, як активної дії, спрямованої на розвиток особистості дитини, розкривається М. Лісіною [3]. У дослідженнях Р. Лалаєвої відзначаються особливості, характерні для спілкування молодших школярів. Науковець вказує, що, спілкуючись один з одним, школярі демонструють досить високий ступінь активності та самостійності, емоційно яскраве мовлення, часто застосовують незвичні мовленнєві звороти та вирази у своїх висловлюваннях тощо [3].

Термін "комунікація" розкривається з позиції інформаційного контексту і розглядається як "інформація або спілкування", які забезпечують процес взаємодії особистості [5]. Таким чином, комунікація - це складний і взаємообумовлений процес установавання взаємозв'язків між партнерами по спілкуванню за допомогою обміну інформацією, що передбачає реалізацію потреби у взаємодії. Ефективність цього процесу досягається правильним сприйняттям себе і свого співрозмовника.

Комунікативні навички є складним психологічним утворенням, що розвивається на основі комунікативних задатків, які включають такі структурні компоненти як когнітивний, самооціночний, емоційний, комунікативно-діяльнісний компонент [4]. Компоненти перебувають у тісному зв'язку між собою і забезпечують успішність здійснення комунікативної діяльності.

Психологами поняття "комунікація" визначається як "взаємодія двох або більше людей, що полягає в обміні між ними інформацією пізнавального або афективно-оціночного характеру" [2, с.112]. Отже, комунікація передбачає повідомлення партнерами один одному якогось певного обсягу нової, цінної інформації та достатньої мотивації для продовження спілкування, що є необхідною умовою. Комунікація означає інформаційний зв'язок суб'єкта з різними об'єктами: людиною, твариною чи машиною. Це передбачає, що суб'єкт передає певну інформацію (знання, ідеї, ділові повідомлення, фактичні дані, вказівки тощо), яку отримує

повинен прийняти, зрозуміти, добре засвоїти і діяти відповідно до цього [2].

Можливість успішної комунікації зумовлена сформованістю комунікативних умінь особистості. Це означає, що комунікативний процес залежить від узгоджених дій партнерів по спілкуванню, розуміння ними розв'язуваних комунікативних завдань (проблем) як спільних, вибору відповідних способів передавання інформації та саморегуляції поведінки. Саме за виконання цих умов комунікація стає усвідомлюваною. Отже, комунікативні вміння виступають ключовою умовою комунікативної діяльності, що особливо необхідно розвивати у дітей з важкими порушеннями мови.

Важливу роль у розвитку в молодших школярів комунікативних умінь має характер спілкування з батьками та педагогами. У цьому контексті підвищується значення їхньої компетентності в галузі комунікації "як частини загальної культури особистості, що зумовлює ціннісні норми і правила культурно організованої взаємодії, виявляється в знаннях про методи і способи ефективної комунікації, що постійно розвиваються, уміннях застосовувати їх у динамічному соціокультурному просторі, забезпечуючи регуляцію або саморегуляцію" [6, с. 86].

Корекційно-педагогічна робота з розвитку комунікативних навичок дітей молодшого шкільного віку з тяжкими мовленнєвими порушеннями зумовлена реформуванням системи спеціальної освіти в Україні та вимагає розробки нових ефективних методів корекційного, превентивного та розвивального навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Школа для дітей з тяжкими порушеннями мовлення – тип спеціального шкільного закладу, призначений для дітей, які страждають на алалію, афазію, ринолалію, дизартрію, заїкання за нормального слуху і первинно збереженого інтелекту. Успішне формування мовлення та засвоєння навчальної програми у таких дітей можливе лише в спеціальних школах, де застосовується особлива система корекційного впливу.

Корекція мовленнєвих і письмових порушень проводиться систематично протягом усього навчально-виховного процесу, з особливим акцентом на уроках рідної мови. Е. Данілавічюте у зв'язку з цим визначає спеціальні вправи для дітей з мовленнєвими порушеннями відповідно розділів: вимова, розвиток мовлення, навчання грамоти, фонетика, граматики,

правопис і розвиток мовлення, читання і розвиток мовлення [1]. Подолання різноманітних проявів мовленнєвих дефектів дітей забезпечується поєднанням фронтальних (урочних) та індивідуальних форм роботи.

Складне поєднання порушень мовлення та пізнавальної діяльності не може не позначитися на шкільному навчанні, на опануванні грамоти, рахункових операцій, програмою з української мови, математики й інших предметів і потребує розроблення спеціальних програм, які б ураховували структуру мовленнєвого дефекту цієї категорії дітей та забезпечували єдність корекційного й розвивального навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данілавічюте Е. А. Обґрунтування методики діагностики готовності дошкільників із НЗНМ до опанування навичок читання. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі* : наук.-метод. зб. : Вип. 5 [за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка]. Київ : Науковий світ, 2014. С. 215-218.

2. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психологічний та лінгвістичний аспекти : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Київ : НМЦВО, 2013. 300 с.

3. Логопедія : підручник / За ред. М. К. Шеремет. Вид. 3-тє, перер. та доповн. Київ : Видавничий Дім "Слово", 2015. 776 с.

4. Марченко І. С. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників) : навч. посіб. для студ. вищ. педаг. закладів. Спеціальність: Корекційна освіта (логопедія). Київ : Видавничий Дім "Слово", 2019. 288 с.

5. Хрестоматія з логопедії : навч. посібник / за ред. М. К. Шеремет, І. В. Мартиненко. Київ : Науковий світ, 2016. 264 с.

6. Шульженко Д. І. Психолінгвістичні основи корекції мовлення дітей зі спектром аутистичних порушень / Д. І. Шульженко, М. К. Шеремет. *Логопедія*. 2017. № 4. С. 86-92.